

Dârülmülk Konya

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
2022 / 1

“Selçuklu
kartalının
kanatları
altında..”

DERSAADET’TEKİ İLK KONYALI: ŞEYH VEFA

MUSTAFA KARA

*Himmet-i Şeyh Vefa’dan meded irmezse diriğ
Ahmed’in baddi değıl midhati dervişlerin*
Ahmed Paşa

*Şeyh-i âlem âfitâb-ı evliya
Mürşid-i Hak muktedâ-yı asfiya*
Sinan Paşa

XV. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden biri Şeyh Vefa diye meşhur olan Konya’lı Muslihuddin Mustafa’dır. Medrese tahsiline Selçuklu başkentinde başlamış, Osmanlı başkenti Edirne’de devam etmiştir. Tasavvufi terbiyesini tamamlamak üzere intisab ettiği Debbaglar imamı Muslihuddin Halife, bir müddet sonra kendisine adeta ikinci ihtisasını tamamlamak için Bursa’ya giderek Abdüllatif Kudsi’den istifade etmesini tavsiye etmiştir. Gönül ustaları arasında böyle “mürid alış verişi” geleneği vardır.

Kudsî, tasavvufi terbiyesini Türkistan’da Zeynuddin Hâfi’nin yanında tamamladıktan sonra Kudüs, Konya üzerinden, daha İstanbul fethedilmeden Bursa’ya gelip dergâhını kuran bir sûfidir. Zeyniyye tarikatının Osmanlı dünyasında ilk temsilcisi olan Kudsi’nin yanında yetişen insanlardan biri de işte bazen Ebu’l-Vefa, bazen İbnü’l-Vefa diye anılan bu Konya’lı derviştir.¹

İcazetini aldıktan sonra memleketine dönmüş, öğrendiklerini öğretmeye, tecrübelerini talip olanlara aktarmaya başlamıştır. Bu yıllarda Karamanoğlu İbrahim Bey’den destek görmüş olan Şeyh

Efendi, muhtemelen onun vefatından sonra başkent İstanbul’a intikal etmiştir. İstanbul’da kendi adıyla anılan semtte kurduğu külliyyede ömrünün sonuna kadar hizmet vermiştir.² Şeyh Vefa’nın tekkesi tasavvufi hayatın yanında Osmanlı ilim, kültür ve sanat hayatının da feyizli ve tesirli mekânlarından biri olmuştur. Mürşidliği, şairliği yanında müzik ve astronomiye kadar uzanan farklı ilim dallarında da devrine göre en üst seviyede söz söyleyebilecek bir konuma yükselmiştir. Astronomi ile ilgili. *Rûznâme-i Vefâ*³ adlı eserin sahibi olan Konevi’nin manzum yadigârları da vardır: *Saz-ı İrfan*⁴ *Risale-i Manzûmât Makam-ı Sülûk*⁵

Tekke, medrese, cami ve türbe ve hazireden meydana gelen külliyyenin bazı binaları günümüze ulaşmıştır.⁶ Konu hakkında çok değerli bilgiler veren Cemaleddin Server Revnakoğlu (ö. 1968) türbenin hüznü verici eski hali hakkında şunları söylüyor:

“Civarında oturan sâlihatten yaşlı bir hatunun sevabına arada bir temizlediği bu bakımsız, havasız, ışıksız ve iki manasıyla Allahlık türbenin levhasız sandukaları şimdi tamamıyla çürümüş, yeşil çuhaları ele

1 Hâfi’nin “Bir aşk kütüğü yaktık, Rum üzerine attık” cümlesiyle Anadolu’ya gönderdiği bir başka müridi ise Abdurrahim Merzifonî’dir.

2 Abderrezzak Efendi, *Menâkıb-ı Şeyh Vefâ, Tuhfetü’l-Ahbab*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Kit. no: 3622, 184-185b.

3 Astronomi ile ilgili olan bu eser ayrıca şerhedilmiştir. *Osmanlı Müellifleri*, I/181, Süleymaniye, no: 1027.

4 Süleymaniye Ktp. İbrahim Efendi Kit. no: 653, 15b-52b.

5 Süleymaniye Ktp. İbrahim Efendi Kit. no: 652, 1a-14b.

6 Bk. Aziz Doğanay, Şeyh Vefa Külliyesi, DIA, c.

39. Şeyh Vefa Külliyesi ve vakıfları hakkında bk. Erünsal, İsmail, “Şeyh Vefa ve Vakıfları Hakkında Yeni Bir Belge”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, Sy. I., İstanbul 1997, s.47 vd.

alınmaz hale gelmiş, döşeme tahtaları küften ve rutubetten parça parça olmuş ve artık dikicisi, yapıcısı kalmamaktan bir eşi bugün müzelerimizde bile bulunmayan, Türk'e ve Şark'a mahsus iğneden, işleme sanatının son klasik örneklerinden biri ve sonuncusu olan tâc-ı şeriflerin koyu nefti destarları, dikişli pamukları ciritçi farelerin hünerli dişleriyle didik didik edilmiştir”⁷

Sinan Paşa, Molla Lütfi, Bursalı Hocazâde, Balıkesirli Zâtî, Sinoplu Safayî, gibi o devrin yıldız şahsiyetlerinden üst yöneticilerden başka tekkenin müdavimlerinden biri de müderrislikten istifa ederek Şeyh Vefâ'ya intisap eden Zenbilli Ali Efendi idi.⁸ Onu, Mevlânâ ve İbnü'l-Arabî düşüncesini İstanbul'da yeniden canlandıran, medrese ile tekke çizgisini kendinde buluşturan bir ârif olarak görmek mümkündür. İlim ve irfanda en üst seviyede olmakla birlikte dünyevî arzu ve emeli, makam mansıb hevesi olmadığı için devlet erkânıyla da ilişkileri çok sınırlı idi. Fatih'in cenaze namazını kıldırın kişinin o olması da bu konuya bir başka açıdan ışık tutmaktadır.

“İlâ rahmeti Rabbih” ifadesinin karşılığı olan 896 (1491) tarihinde alem-i cemale intikal etmiş, dergâhının haziresine defnedilmiştir. Bazı kaynaklar ona Zeyniyye tarikatının Vefaiyye kolunu nisbet ederse de bu “kağıt üzerinde” kalmış, Zeyniyye tarikatı XV. ve XVI. asırda parlak dönemini yaşadıkdan sonra tarihe intikal etmiştir.⁹

Derviş Olmak İsteyenler

İşte O'nun diliyle derviş olmak isteyenlere tavsiyeleri:

*Evvvel tevhibîdi zikret
Sonra cürmünü fikret
Var yoluna doğru git
Derviş olayım dersen.*

*Rü'yâya yalan katma,
Elden söz alup satma,
Vakt-i seherde yatma,
Derviş olayım dersen.*

*Gaflet ile çalışma,
Çok gezmeye alışma,
Hiç bir şeye ilişme,
Derviş olayım dersen.*

*Şeyhinde kusur görme,
Meclisinde çok durma,
Nâfile yere yorma,
Derviş olayım dersen.*

*Dostunda kusur görme
Ak yüze kara sürme
Başuna çorap örme
Derviş olayım dersen*

*Haram lokmayı yutma,
Hiç kimseye kin tutma,
Şeyh Vefâ'yı unutma,
Derviş olayım dersen.
Bir şeyh-i kâmil ara,
Niçün oldun âvâre.
Hemen söz tut bî-çâre,
Derviş olayım dersen.*

*Her yere ayak basma,
İhsândan elin kesme,
Çok söze kulak asma,
Derviş olayım dersen.*

7 Revnakoğlu'nun İstanbul'u İstanbul'un İç Tarihi Fatih, Hzn. Mustafa Koç, İstanbul 2021, c. 4. S,1639.

8 Şekâik, 145-147; *Terceme-i Şekâik*, I/251, 254; *Osmanlı Müellifleri*, I/181; Abdurrezzak Efendi, *Menâkıb-i Şeyh Vefâ. Evrad-ı Şeyh Vefâ*, Süleymaniye Ktp. no: 184a. Hacı Mahmud Efendi Kit. no: 4144.

9 Zeyniyye için bk. Reşat Öngören, Zeyniyye, DIA.

*Hak söze inâd itme,
Refiksiz yola gitme,
Eyvallahı terk itme,
Dervîş olayım dîrsen.*

*Her sözde inad etme
Her mezbelede bitme
Sapa yollardan gitme
Dervîş olayım dersen*

*Hayrın bir ise binle
Vakt-i seberde inle
Pend-i Vefâ'yı dinle
Dervîş olayım dersen*

Bu şiiri Cebbarzâde Mehmed Ârif Bey şerhetmiştir.¹⁰

O Kime Hayrandı?

Mürşidleri başta olmak üzere bir çok insana hayran olduğunu söylemek zor değil. Fakat bunların en önünde olan zat-ı şerif kim idi sorusunun cevabını şu mısralarda bulmak mümkündür:

*Mefbar-ı cümle cibansın ey şefaât madeni
Mekke'de doğdun Medîne içre kıldım meskeni
Vuslatmla biz fakiri eyle mesrûr ya Gani
Düştü gönüm ya Muhammed canım arzular seni*

*Cürm ü isyan ile geldik şanıma düşen kabul
Hem şefaattir recamız hazretinden ya Resûl
Reddedip bizi kapından etme sultanım melûl
Düştü gönüm ya Muhammed canım arzular seni*

*Enbiyanın ser-verisin ya Muhammed Mustafa
Nûr-i zât-ı pertevin âleme verdi ziya
Âsitanında kulundur bu imam Şeyh Vefâ
Düştü gönüm ya Muhammed canım arzular seni*

10 Bk. Ahmet Akdağ, Şeyh Ebulvefa'nın Tasavvufî Bir Şiirine Cebbarzâde Mehmet Ârif Bey Tarafından Yapılan Şerh, Uluslar arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, sy. 2-3,(2013) Hayatı ve eserleri için bk. Reşat Öngören, DİA, Muslihuddin Mustafa md. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I/181. Bkz. Abdülkadir Erdoğan, Şeyh Vefâ, İstanbul 1941, 18-19.

 İ. Keribar

Onun Hayranları Kimlerdi?

Bu sorunun cevabını arayanlar kabarık bir liste ile karşılaşılır. Bunu eserleriyle dile getirenlerin başında *Tazarrunâme* sahibi Sinan Paşa, *Vasayâ-yı Şeyh Vefâ*'nın sahibi Safayî ile Divan şairi Bursa'lı Ahmed Paşa'yı saymak gerekir.

Ahmet Paşa "Dervişlerin" redifli şiirini ona ithaf etmiştir:

*Arşdan çok yücedir rif'ati dervîşlerin
Kimse bilmez nicedir izzeti dervîşlerin
Ol harîmin kim ola mahremi kim tan yelidir
Perde-dâr-ı harem-i hürmeti dervîşlerin*

*Cân satıp her birisi oldu belâ müşterisi
Aşk şehrinde budur san'ati dervîşlerin
Bezm-i firdevse bubur isteyeler hâkimden
Ravzama irse dem-i rahmeti dervîşlerin
'Aşk gevherleridir akl ile idrak olmaz
Sade'î tende yigîn kıymeti dervîşlerin
Ab ü gilden çü mizâcında eser yok buların
Neyle yogruldu aceb tîneti dervîşlerin
Bin Süleymân çerisin mahv ede bir mûr gibi
Bâd-ı kabr estirecek satveti dervîşlerin
Tutuşa çenber-i çerh ü eriyey ay ve güneş
Göge düşse nazar-ı heybeti dervîşlerin*

11 Divan Ali Nihat Tarlan
tarafından yayınlanmıştır.

*Dü cihan ni'metinazırgana bir mûrçeye
Lutfhânında yed-i kudreti dervîşlerin
Ördü Rıdvân saçı reyhânlarını hurilerin
K'olacârûb-ı der-i halveti dervîşlerin
Aşinâlık yüzün açdıkca gönül gözgüsünü
Gayrdan pâk kılar gayreti dervîşlerin
Himmat-i Şeyh Vefâdan meded irmezse dirig
Ahmed-in haddi değil midhati dervîşlerin
Her ümidim gülünü dermege her subh umarım
Açıla bağçe-i rahmeti dervîşlerin
Ola k'islâh ede hicrandaki hayranlığım
Dem-i vuslatda olan hayreti dervîşlerin¹¹*

Ahmed Paşa'nın ikinci medhiyesi ise doğrudan ona hitap etmektedir:

*Sen ol âyine-i nûr-i Huda'sın
Ki her bir sûrete ma'ni nümâsın
Dilin hikmet kilidinin dilidir
Emin-i mahzen-i sırr-ı Hüda'sın
Rumûz-i 'küntü kenz'in râzdârı
Emânetdâr-ı genc-i Mustafa'sın
Senindir nutk-ı İsâ hüsn-i Yusuf
Ki hem cân bahşsın hem dilrubâsın
Yed-i Kudret'le verdin her müride
Hızır seccâdesin Musa asâsın
Demünden feyz alır ilm-i ledünni
Ki sen serçeme-i ayn-i bekâsın
Şeriat farkının sertâcı sensin
Hakikat burcuna şems-i dubâsın
Nibayet buldu sende her amel kim
Nibâl-i Sidre'den sen müntebâsın
Devasın derdime, zahmıma merhem
Buyursan nola derdimin devasın
Muradım şem'in uyar kim gam-ı dil
Mükedder kıldı bu bezmin safasın
Ya irgür ben müridini murada
Ya gönlümden çıkar dünya hevasın
Şeh-i azamsın eş şeh an beni kim
Unutmaz lutf ıssı şeh gedâsın
Mubammed hakkı Ahmed düşdi hâke
Elini al ki zull-ı kibriyasın*

Cumhuriyet devrinde onunla ilgili ilk çalışmayı Abdülkadir Erdoğan 1941 yılında yayınlamıştır. Şiirlerini Avni Erdemir doktora tezi olarak çalışmıştır. Kazım Büyükkaksoy, Ziver Tezeren, Reşat Öngören, İsmail Erünsal, Yavuz Bayram konu ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Şeyh Vefa'nın hayatı, eserleri, tesirleri, Arapça, Farsça şiirleri İstanbul'da yapılan bir sempozyumda geniş bir şekilde ele alınmıştır.¹²

Konyalı Mustafa Efendi

Manzum ve mensur eserlerinin yanında dergâhında toplumun, özellikle münevver kesimine sunduğu sohbetler asrın mutlaka kaydedilmesi gereken faaliyetleri arasında olmalıdır. İlmî, idarî ve bedîî hayatın değişik kesimlerinde yer alanlar için Şeyh Vefa'nın dergâhı bir "soluklanma" yeri olarak görülmektedir.

Onun farklı bir üslupla yazılmış mısraları ile devam ediyoruz:

*Allah Ta'âlâ ki yoğ iken kamu eşyâ
Varidi vü diledi ki zâbir ola esmâ
Kıldı kılasıdır kıla kılmış tut anı sen
Her nesneye ihsân velâkin o sultân
Tek lâyük ol ey cân u bülbül olmaya bâşâ
Evvel niceyise hem eyledür ol şâh
Aç gözünü vü şafet(i) terk eyle ol agâh
Bildi bilesidir bile bilmiş tut anı sen
Bu ne ehil inâyet(i) kim buldı bidâyet
İrüp ana devlet hoş oldu müzekkâ
Gerc aşk irişüp bileydün sen seni ey cân
Rabbün bilüp ideydün cânımı kurbân
Oldı olasıdur ola olmuş tut anı sen*

*Hâlik kamu âlem ol Hâkim-i a'zam
Mabkûm ana her dem süflâ dahi 'ulyâ
Âyât amin âlem-i âfâkda vü hem
Enfûsde kılınmışdur (u) gözi olan âdem
Gördi göresidür göre görmüş tut anı sen*

*Her nefse uyanı Hak yol koyanı
Sayma âdeme anı ki hayvandan ol ednâ
Her kim ki bidâyet irişüp irdi Resule
Hâline göre basdı kadem aşkile yola
İrdi iredür ire irmiş tut anı sen*

¹² Vefa Senti: Dünü Bugünü Yarını İstanbul 2006.

*Maksûda ki Allah dönene virür râb
Fazl eyleyüp ol şab ol Hayy ü Tüvâna
Rabman durur kim kamuya Rabmetdür âm
Her nesneye kaderine göre behresini tâm
Viridi viresidür vire virmiş tut anı sen*

*Kim âşık-ı hazret kim râğib-ı cennet
Kim lâyük-ı bîrkat pes seçdi o mevlâ
Hâlile dile kalma dile kim dil-i hâlün
Gerçekler olur kal dilinden bu makâlün
Buldi bulasıdur bula bulmuş tut anı sen*

*Zevk(in) dutanlar boş 'aşka batanlar
Anlar durur o tenler manşübe-i şa'bi
Aşh hod işün sâbit ü muhkemdür ezelden
K'Allah kamu nesne nice bilelden
Geldi gelesidür gele gelmiş tut anı sen
Ol ilme muvafık kim(i) mest ü kim(i) ayık
Kim firKate lâyük (u) kim(i) kâbil-i zülfâ
Pes gaybda her sabit olanı bilüp izhâr
Kalandur o Vehhâb ki i'tâ idüp envâr
Secdi seçesidür seçe seçmiş tut anı sen*

*Buğday semenden hem şiş semenden
Hem ğıll olandan fark oldu musaffa
Yâ Rab kamunun sığmacağı topundur
Hem cümle cihan yürüyeceğ(i) kapundur
Tutdı tutasıdur tuta tutmuş tut anı sen*

*Dergâbufia yüzün bu âciz ü miskin
Ey kâdir-i tekvin vey Sâmi'ü Dâna
Gerçi eşke lâyük anun yok yüzi hâkin
Giru semimle sana tertibin ümidin
Bitdi bitesidür bite bitmiş tut anı sen*

*Havfîle recâya hem vardı rızâya
Takdir ü kazaya kendüyi Hüda'ya
Nice ola anun yüzi ki ihsânuna batup
Kendüyi batâlar çamurına yihdatup
Değdi degesidür değe değmiş tut anı sen*

*Afvufîa gezeni çün bildi suçunu
Yarlığa sen anı fazlunla şâhâ
Şol âşık-ı sâdıklarunun hürmetiçün
Hem vâşıl-ı kâmillerünüfi hürmetiçün
K'oldı olasıdur ola olmuş tut anı sen*

*Himmetler alaldan kalmışlar yoldan
Anlar ilelden kıldun çu..
Sen eyle oların yolına ne hidâyet
Ol Fabr-ı Rüsül hürmetiçün kim o şefa'at
İtdi idesidür ide itmiş tut anı sen*

*Dir Evvel ü Âhır (u) hem Bâtın u Zahir
Hem müdebbir ü muhtâc dir ana
Sensüz Vefa gerçi ademden dahi kemdür
Sen tinle veli gark atâyâ-yi kademdür
Taşdı taşasıdur taşa taşmış tut anı sen
Her nesne ana gark ger cem' u ger fark
Var ğarb ve ger şark zi-cüd-ı hüveydâ³*

Lâmiî Çelebi'nin Değerlendirmeleri

Sözü, kendisiyle tanışan/görüşen *Nefehâtü'l-üns* mütercimi Bursa'lı Lâmiî Çelebi'nin ifadesiyle bağlayalım: “Zahirî ve bâtinî ilimlere vukufu vardı. Pek çok fende/ilim dalında geniş bilgi sahibi idi. Başladığı her işte hususî bir tasarruf gösterirdi. Usûl ve makamlara dair zikirler tertip etmiştir ki ulemâ ve erbab-ı irfan nezdinde makbuldür. Vakıf tesisinde yed-i Beyza sahibi idi. Dış görünüşlerinde azamet ve celal, sohbetlerinde samimiyet ve cemal vardı. Dünya ehline fazla itibar etmezdi. Sözleri hikmet ve nükte dolu idi... Zevk ehli olan dervişlerden hoşlanırdı...

Belâgat dolu güzel cevaplarından biri şudur:
Bir gün kendisine:

- Şeyh Muhyiddin İbn'ül-Arabî, Firavun hakkında 'tertemiz olarak öldü' diyor. Siz ne dersiniz diye sorduklarında:

13 Avni Erdemir,
“Muslihuiddin Mustafa
İbn Vefa Hayatı, Eserleri
ve Fikirleri”, basılmamış
doktora tezi, Ankara,
1999. Bilim ve Sanat
Vakfı 2006'da İstanbul'da
konu ile ilgili sempozyum
tertiplenmiştir. Vefa Semti
Dünü Bugünü Yarını.
Bu sempozyumda onun
edebî ve tasavvufî yönüne
tebliğleriyle Reşat
Öngören, Avni Erdemir,
Yavuz Bayram, Mustaf
Çiçekler, Nurettin Ceviz,
Musa Yıldız., Abdürrezzak
Tek ve Mustafa Tatçı tebliğ
sunmuşlardır.

- O Aziz ne güzel söylemiş. Keşke bizim hakkımızda da böyle şehâdet eden iki mümin bulunsaydı diye cevap vermişti.

Başka bir gün:

- Hallac-ı Mansur'un 'Ene'l-Hak demesine ne dersiniz?' şeklindeki soruya da:

- Ya Ene'l-bâtıl mı diyecekti şeklinde karşılık vermişti.

Şeyh Vefa Hazretleri Hac için Antalya'dan gemi ile yola çıktı. Fakat gemileri Frenk korsanlarının eline geçti. Kendisi, kızkardeşleri ve müridlerini esir alarak Rodos'a götürdüler. Daha sonra Karamanoğlu İbrahim Bey onları fidye vererek kurtardı."

Lâmiî'nin son cümlesi şöyle: "Bu hakir Cuma günü mihrabda otururken mübarek ellerin öpüp nazar-ı iltifatlarıyla muğtenim oldum,/ bakışlarını ganimet bildim. Ümididir ki ol nazardan âhir-i vakte kadar meded irişe..."¹⁴

Vefatına Tarih

Şafa şâir

Vefa şâir

Dört hecedir

"ŞEYH VE ŞÂİR" 1491

14 Nefahâtü'l-üns Evliya Menkabeleri, Nşr. S.Uludağ-M. Kara, İstanbul,1998, s.683 vd.